Umut KIRCA*

**ULUSLARARASI EĞİTİM VE TARİH
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
(ETA JOURNAL)**

**INTERNATIONAL JOURNAL OF EDUCATION AND
HISTORY RESEARCH**

e-ISSN: 2687-6426

Yıl: 1, Sayı: 1, Aralık 2019, s. 29-39.

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/eta.40560>

**SAFEVÎ - BUHARA HANLIĞI MÜNASEBETLERİ
ÖZET**

İki yüz yıla yakın süren Safevî - Buhara Hanlığı ilişkileri İran ve Türkistan tarihi için önemli bir yere sahiptir. Nitekim bu ilişkilerin kurulmasında İran'ın kuzeydoğusunda bulunan Horasan bölgesinin iki taraf için tarihî öneme sahip olması ve bununla birlikte burada tarafların hâkimiyet kurma isteği temel oluşturmaktadır. Buna binaen taraflar uzun yıllar boyunca Horasan hâkimiyeti için savaşmış ve zaman zaman bu maksatla farklı siyasi ittifaklar meydana getirmeyi de düşünmüştür. Biz de bu çalışmamızda tarafların ilişkilerinin siyasi ve askerî boyutlarını ele alarak mücadelelerin sebeplerini ve sonuçlarını açıklamaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Safevîler, Buhara Hanlığı, Horasan, İran, Türkistan.

**RELATIONS OF SAFAVID DYNASTY WITH KHANATE OF BUKHARA
ABSTRACT**

Safavid - Khanate of Bukhara relations which lasted nearly two hundred years have an crucial role in the history of Iran and Turkestan. Thus the establishment of these relationships the fact that the Khorasan region in the northeast of Iran is of historical importance for both sides and in addition desire of parties to dominate here are basis. Therefore the parties fought for domination of Khorasan for many years and they also considered to bring about different political alliances from time to time with this purpose.

* Doktora Öğrencisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, umutkirca28@gmail.com.

In this study we tried to explain the reasons and results of the struggles by going around relationships of the parties' political and military dimensions.

Keywords: Safavids, Khanate of Bukhara, Khorasan, Iran, Turkestan.

GİRİŞ

XVI. yüzyıl başında İran'ın ve Türkistan'ın genel durumuna baktığımızda İran'daki Safevîler (1501-1736) ile Türkistan'daki Buhara Hanlığı'nın ilk hanedanı olan Şeybanîlerin (1500-1599) birer yıl arayla kurulduğunu görüyoruz. Safevîler 1501 yılında Tebriz'de kurulurken, Deşt-i Kıpçak'tan Maverâünnehir'e göç eden Şeybanîler 1500'de Semerkand'ta devletlerini kurmuşlardır. Hem Safevîlerin hem de Şeybanîlerin devletlerini kurduğu bu dönemde İran ülkesinin hâkim gücü olan Timurlu Devleti'nin (1370-1507) yıkılmaya yüz tutmuş olması İran'ı bir mücadele sahası hâline getirmişti. Nitekim bu fırsattan istifade ederek Safevîlerin kurucu Şah I. İsmail (1501-1524) İran'ın batısında hâkimiyeti ele almıştı. Diğer taraftan Şeybanîlerin kurucusu Muhammed Şeybanî Han (1500-1510) Semerkand'tan İran'ın doğusunda bulunan Horasan'a doğru genişlemeye başlamıştı. Nihayet iki devlet Muhammed Şeybanî Han'ın 1507'de Herat'ı ele geçirip Timurlu Devleti'ni ortadan kaldırmasıyla sınırdaş oldu.

I. Safevî - Buhara Hanlığı İlişkilerinin Başlangıcı (1508-1510)

İki devletin sınırdaş olmasının ardından mücadele etmek ve diplomatik ilişkileri tesis etmek için de bütün şartlar sağlanmış görünüyordu. Buna binaen Muhammed Şeybanî Han'ın Herat'ı ele geçirmesiyle Timurluların son ortak hükümdarlarından biri olan Bediüzzaman Mirza (1506-1507) Şah I. İsmail'in yanına sığınmıştı. Buna karşılık Muhammed Şeybanî Han ise 1508'de Şah I. İsmail'e mektup yazarak onu Horasan'ın kendisine ata mirası olarak kaldığını belirterek uyarmıştır. Şah I. İsmail de bu mektuba Horasan'ın İran'ın eski toprağı olduğunu beyan edip bu bölge için hak talebinde bulunabileceği şeklinde karşılık vermiştir.¹ Böylece Safevîler ile Buhara Hanlığı arasındaki ilk münasebet gerçekleşmiş oldu. Bunun ardından mektuplaşmalarda Muhammed Şeybanî Han, Şah I. İsmail'den hac yolunun güvenliği ve ülkesindeki hayır kurumlarının tamiri için ustalar istedi.² Şah I. İsmail bu istekleri kabul etmesine rağmen bundan sonra mektuplaşmalar gittikçe Horasan için meydan okumaya döndü ve 1509'da Şeybanî kuvvetlerinin Horasan'a girmesiyle iki taraf için savaş kaçınılmaz oldu. Sonunda Şeybanîler Merv'de iken Şah I. İsmail burayı kuşattı. 2 Aralık 1510'da meydana gelen Merv Savaşı'nı kazanan taraf Şah I. İsmail oldu ve Muhammed Şeybanî Han öldürüldü³ ve Merv şehri savaş sonrası direnişle karşılaşmadan Safevîlerin eline geçti.⁴ Bunun yanı sıra 10.000 civarı Şeybanî askeri⁵ ve Şiiliği kabul etmeyen Merv ahalisi de katledildi.⁶ Bu sefer

¹ Gülay Karadağ Çınar, "Safevî-Özbek Siyasî İlişkileri ve Osmanlı'nın Tesiri (1524-1630)", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, 2011, s. 27-29; Ümit Ulvi Türk, "Safevi Devleti'nin Özbek Hanlıkları ve Babür Devleti ile Siyasi İlişkileri (1526 - 1722)", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017, s. 22-23.

² Gülay Karadağ Çınar, **a.g.t.**, s. 30; Ümit Ulvi Türk, **a.g.t.**, s. 23.

³ Hasan Beg Rumlu, **Ahsenu't Tevârih**, (Ed. Abdülhuseyn Nevaî), Tehran, İntişârât-i Babek, 1357 hş., s. 156-163; Mirza Haydar Duğlat, **Tarih-i Reşidî**, (Çev. Osman Karatay), İstanbul, Selenge Yayınları, 2006, s. 410; Zeki Velidi Togan, **Bugünkü Türkîli (Türkistan) ve Yakın Tarihi**, C. 2, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1981, s. 125; Baymirza Hayit, **Türkistan Devletlerinin Milli Mücadeleleri Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995, s. 8-9.

⁴ Mehmet Alpargu, "Türkistan Hanlıkları", **Türkler**, C. 8, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 560.

⁵ Hürşad bin Kubad El-Huseynî, **Târih-i Elçi-yi Nizâm Şah**, (Ed. Muhammed Reza Nâsirî - Koichi Haneda), Tehran, İntişârât-i Encümen-i Âsâr ve Mefâhir-i Ferhengî, 1379 hş., s. 53; Muhammed Yusuf

neticesinde Şah I. İsmail baştanbaşa Horasan'ı ele geçirdi ve devletin sınırları Fırat'tan Ceyhun'a kadar ulaştı.⁷ Böylece Şah I. İsmail Horasan hâkimiyeti hususunda en güçlü rakibini de ortadan kaldırmış oldu ve diğer Şeybanî liderleri bu yenilgi üzerine itaat bildirdi. Savaş sonrası yapılan antlaşma gereği ise iki devlet arasında Ceyhun Nehri sınır kabul edildi ve taraflar birbirlerinin toprakları için hak talep etmemeyi onayladı.⁸

II. Muhammed Şeybanî Han'ın Ölümünden Şeybanî Hanedanı'nın Yıkılışına Kadar Safevî - Buhara Hanlığı İlişkileri (1510-1599)

Muhammed Şeybanî Han'ın ölümünden sonra Buhara Hanlığı tahtına ilk olarak kısa süreliğine Süyünç Hoca Han çıktı. Fakat kendisi hanlıkta otorite sağlayamadığından aynı yıl tahttan indirilerek yerine Köçkuncü Han (1510-1530) tahta çıkartıldı. Bu devirde askerî işler ise çoğunlukla Ubeydullah Han'ın sorumluluğunda idi.⁹ Bu arada Şeybanîlerin kaos dönemine girmesini fırsat bilen Timur soylu Babür için de Semerkand'ı ele geçirmek adına bir fırsat doğmuştu. Muhammed Şeybanî Han'a esir düşmüş olan Babür'ün kardeşi Hanzade Begüm'ün Merv Savaşı sonunda Şah I. İsmail'in eline geçmesi Babür ile Şah I. İsmail arasında Şeybanîlere karşı bir ittifak oluşmasını sağladı.¹⁰ Bu ittifak neticesinde Safevî - Babürlü müttefik kuvvetleri Ekim 1511'de Ubeydullah Han'ı mağlup etti ve Semerkand Babür'ün eline geçti. Savaştan sonra Şeybanîler bölgeyi tekrar ele geçirmek isteyen Şeybanîler asker toplamaya başladı ve kısa süre sonra Buhara'da Babür'ü mağlup etti. Bu durum üzerine Babür tekrar Şah I. İsmail'den takviye kuvvet istedi. Bunu kabul eden Şah I. İsmail'in gönderdiği takviye kuvvetler ile Babür, Karşı Kalesi'ni ve Buhara'yı ele geçirdi. Bunun ardından Gucduvan'a çekilen Şeybanîler burada 12 Kasım 1512'de vuku bulan savaşta müttefik Safevî - Babürlü kuvvetlerini mağlup ettiler.¹¹ Mağlubiyet neticesinde Semerkand tekrar Şeybanîlerin eline geçerken Babür Kabil'e çekilip Hindistan'ı ele geçirmeye başladı ve Şeybanîlere karşı Safevî - Babür ittifakı sona erdi. Böylece Safevî - Şeybanî münasebetleri tekrar bire bir devam etti. Bu rahatlıkla Şeybanîler 1512 ile 1515 arasında sık sık Horasan'a doğru seferlerde bulunmalarına rağmen kat'i surette bir galibiyet elde edemediler. Şah I. İsmail dönemindeki son mücadele ise 1521'de Herat kuşatması ile gerçekleşti. Ubeydullah Han önderliğinde burayı kuşatan Şeybanîler yine bir sonuç elde edemedi.¹²

Vâle-i İsfahanî, **Holdeberrîn (İran Der Rûzgar-i Safevîyan)**, (Ed. Mir Haşim Muhaddis), Tehran, İntişârât-i Movkufat, 1372 hş., s. 196; Çınar, **a.g.e.**, s. 40; Abdülkadir Macit, "Şeybani Hanlığı (1500-1599)", **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), 2015, s. 108.

⁶ Tufan Gündüz, **Son Kızılbaş Şah İsmail**, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2013, s. 98-99; Çınar, **a.g.t.**, s. 40-41; Türk, **a.g.t.**, s. 24.

⁷ Faruk Sümer, **Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü**, Ankara, Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Yayınları, 1976, s. 31; Güzel Kemaç, "Özbeklere Karşı Babür ve Safevi İşbirliği", **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010, s. 72.

⁸ Çınar, **a.g.t.**, s. 41; Macit, **a.g.t.**, s. 108; Türk, **a.g.t.**, s. 24.

⁹ Alpargu, **a.g.m.**, s. 561.

¹⁰ Kadı Ahmed Tetevî - Âsaf Han Kazvinî, **Târih-i Elfî (Târih-i Hezar Sale-i İslam)**, C. 8, (Ed. Gulam Reza Tabatabaî Mecd), Tehran, İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, 1381 hş., s. 5508; Riyazul İslam, **Târih-i Revâbit-i İran u Hind (Der Dovre-yi Safevîyye ve Afşariyye) h. k. 916-1158 / m. 1510-1745**, (Ed. Muhammed Bakir Aram - Abbaskuli Gaffârî Ferd), Tehran, İntişârât-i Emir-i Kebir, 1391 hş. s. 27-28.

¹¹ Abdullah Gündoğdu, "Şiban Han Sülalesi ve Özbek Ulusunun Teşekkülü", **Türkler**, C. 8, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 614.

¹² Çınar, **a.g.t.**, s. 43-45; Macit, **a.g.t.**, s. 114-115; Türk, **a.g.t.**, s. 25.

Şah I. İsmail'in ölümünün ardından Safevî tahtına Şah I. Tahmasb (1524-1576) çıktı. Şah I. Tahmasb'ın çocuk yaşta olmasından istifa eden Şeybanîler hemen ordu topladı ve 1524'te Horasan'a yöneldi. Fakat Safevî kuvvetlerinin güçlü savunması karşısında bir sonuç elde edemedi geri çekildiler.¹³ 1526'da Şah I. Tahmasb'ın Lalası ve Horasan hâkimi Durmuş Han vefat edince Horasan yöneticileri arasında bir anlaşmazlık zuhur etti. Ubeydullah Han bunun üzerine derhal harekete geçerek 1526 ile 1527 yılları içinde Merv, Serahs, Meşhed ve Esterabad'ı ele geçirdi. 1527'de Safevî kuvvetleri tekrar Esterabad'ı ele geçirirse de tekrar bölgeye gelen Ubeydullah Han Bistam'da 24 Temmuz 1527'deki savaşta Safevîleri mağlup etti ve Esterabad'ı tekrar ele geçirdi. Bu galibiyetin verdiği moralle Herat'a doğru ilerleyen Ubeydullah Han burayı kuşattı. Aylar süren kuşatma neticesinde şehri savunan kuvvetler oldukça yorulmuşken Şah I. Tahmasb'ın geldiği haberi alınınca Ubeydullah Han kuşatmayı kaldırıp Maverâünnahir'e çekildi.¹⁴ Burada büyük bir ordu toplayan Ubeydullah Han, 23 Eylül 1528'de Cam şehrinde Şah I. Tahmasb ile karşı karşıya geldi.¹⁵

Çeşitli kaynaklara göre Şeybanîlerin 100.000'den 250.000'e kadar askerinin olduğu, Safevîlerin ise 20.000'den 40.000'e kadar varmaktaydı. Nihayetinde az sayıda askere rağmen savaşı kazanan taraf Safevîler oldu. Böylece Şeybanîler ağır kayıplar vererek uzun süredir mücadele verdikleri Horasan'dan tamamen çıkmak zorunda kaldılar. Bunun ardından yine de Horasan mücadelesinden vazgeçmeyen Ubeydullah Han tekrar 1529'da buraya asker çıkardı ve Meşhed ile Herat'ı ele geçirdi. Buna rağmen bir yıl sonra bölge tekrar Safevîlerin eline geçti. Aynı yıl Şeybanî tahtında değişiklik yaşanarak ölen Köçkuncü Han yerine tahta oğlu Ebu Said Han (1530-1533) oturdu. O kısa saltanatı süresince Ubeydullah Han'a Horasan seferleri için destek vermedi.¹⁶ Bundan mütevellit fazla destek bulmadan Ubeydullah Han da 1531 ve 1532'de tertip ettiği Horasan seferlerinde başarısız oldu. Bir yıl sonra ise Ebu Said Han'ın yerine Ubeydullah Han, Şeybanî tahtına çıktı (1533-1539).¹⁷ Taht değişikliğinden bir sene sonra Safevîler, Şeybanîlerin bulunduğu Kelat Kalesi'ni kuşatıp Şeybanî askerlerinin pek çoğunu öldürdü. 1535'te Herat'a başarısız bir sefer düzenleyen Ubeydullah Han 1536'daki Herat kuşatmasında şehri ele geçirmesine rağmen Şah I. Tahmasb'ın Herat'a geldiğini haber aldı. Bunun üzerine komutanları tarafından Şah I. Tahmasb ile mücadele etmesi desteklenmeyince anlayıp Maverâünnahir'e çekildi ve bu Ubeydullah Han'ın son seferi oldu.¹⁸ Buraya kadar anlaşılıyor ki Safevîler ile Şeybanîlerin birincil mücadele noktası Horasan'dır. Bu mücadelenin sebebini taraflar tarihî miras olarak görse de bölgenin hem batı hem doğuya açılan bir kapı durumunda olması da mücadeleyi tetikleyen başka bir faktördür. Zira Horasan'ın elde tutulması Safevîlerin için doğu seferleri garnizonu, Şeybanîler için ise batı seferleri garnizonu görece bir tampon bölgeye sahip olmak anlamına gelmektedir. Bununla birlikte olaylar genel itibarıyla Şeybanîlerin Horasan'a saldırısı ve Safevîlerin savunması şeklinde gerçekleşmiştir. Fakat Şeybanîlerin, Safevîlerin merkezî ordularına karşı mücadele etmekten imtina ettikleri de göze çarpmaktadır.

¹³ Macit, **a.g.t.**, s. 115.

¹⁴ Çınar, **a.g.t.**, s. 56-62; Türk, **a.g.t.**, s. 33,34; Hamid Hâciyanpûr, "Revabit-i İranîyan u Uzbekan Der Devre-i Şah Tahmasb-i Safevî", **Mecelle-i İlmi - Pejuheşî-yi Daneşkede-i Edebiyat u Ulûm-i İnsanî**, Sayı 18,19, 1378 hş., s. 43,44.

¹⁵ Mirza Bey Conabedî, **Ravzatu's Safeviyye**, (Ed. Gulam Reza Tabetabayî Mecd), Tehran, İntişârât-i Movkufat, 1378 hş., s. 395.

¹⁶ Çınar, **a.g.t.**, s. 62-69; Türk, **a.g.t.**, s. 34-37.

¹⁷ İsmail Türkoğlu, "Şeybânîler", **DİA**, C. 39, İstanbul, 2010, s. 46.

¹⁸ Çınar, **a.g.t.**, s. 84-88; Türk, **a.g.t.**, s. 39-0.

Ubeydullah Han'ın ölümüyle birlikte Şeybanîlerde taht mücadelesi ortaya çıktı ve Semerkand ile Buhara'da aynı anda hanlar tahta oturdu.¹⁹ Bu yüzden iki devlet arasında 1550'ye kadar önemli bir temas gerçekleşmedi. 1550'ye gelindiğinde Şeybanî liderleri tekrar Herat seferi tertip etti. 22 Mayıs 1550'de başlayan kuşatma Şeybanîlerin başarısız olup geri çekilmesiyle sona erdi.²⁰ Bu sırada Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) İran üzerine yapacağı sefer için Şeybanîlere mektup gönderdi ve iki taraflı Safevîlere saldırmayı teklif etti. Fakat bu ittifak muhtemelen Şeybanîlerin iç mücadelesi gereği gerçekleşemedi. 1556 yılında bu kez Şeybanîler, Safevîlere karşı askerî yardım göndermesi için Osmanlılara elçi yolladılar. Lakin Osmanlılar 1555'teki Amasya Antlaşması sonucunda Safevîler ile barış yaptığından bu talebi reddetti.²¹ Nihayet uzun süren taht mücadeleleri de İskender Han'ın (1561-1583) oğlu II. Abdullah'ın çabalarıyla tahta geçmesiyle son buldu.²² Bu olayların ardından Şeybanîler Horasan'a tekrar akın düzenlemek için 1563'e kadar beklediler. 1563-1564 yıllarında peşi sıra Şeybanîler tekrar Horasan'a saldırıya geçtiler ama yine istedikleri sonucu elde edemediler ve yine aynı yıllarda Şeybanîlerden bir grup hacca gitmek için İran'a ulaştığında muhtemelen Şah I. Tahmasb'ın Osmanlılar ile antlaşması sebebiyle bir zorluk çıkartılmadı. 1567 yılında ise taraflar arasında II. Abdullah ile Şah I. Tahmasb'ın oğlu Muhammed Hüdabende önderliğinde büyük bir savaş cereyan etti. Türbet Kalesi'ni savunan Muhammed Hüdabende savunmasında başarısız olunca Şah I. Tahmasb bölgeye takviye kuvvet gönderdi. II. Abdullah bunu haber alınca Buryabad Kalesi üzerine hücum etti ve buradaki kuvvetleri mağlup etti. Buna karşın Şehr-i Sebz'de Şeybanî şehzadeleri tekrar bir kargaşa çıkarınca II. Abdullah seferi sonlandırıp geri dönmek zorunda kaldı ve geri dönerken 1568'de Merv'i kuşattı ama şehri ele geçiremedi. Bir yıl sonra bu kez Şeybanîlerden Özbek Sultan, Horasan'ın Cam şehrini ele geçirdi. Bu hâkimiyet sadece bir yıl sürdü ve 1571'de Safevîler tekrar Cam şehrinde hâkimiyeti elde ettiler.²³ Bu mücadele diğer taraftan Şah I. Tahmasb döneminde Safevîler ile Şeybanîler arasındaki son askerî - siyasi münasebet oldu.

Şah I. Tahmasb'ın 1576'da öldürülmesinin ardından tahta oğlu Şah II. İsmail (1576-1577) çıktı. Bu esnada devlet içerisinde çıkan karmaşa Şah II. İsmail'in bir yıldan az tahtta kalmasını sağladı ve tahttan indirildi. Bu süre zarfında Şeybanîler ile de herhangi bir münasebet kurulmadı. Onun ardından tahta kör olan kardeşi Şah Muhammed Hüdabende (1578-1587) çıktı. Onun saltanatı boyunca Şeybanîler ile Safevîler arasında iki olay gerçekleşti. İlki Safevîlerin karmaşa içinde olmasını fırsat bilen Merv'deki Şeybanî lideri Din Muhammed Han'ın oğlu Celal Han'ın 1578'te Meşhed'i muhasarasıdır. İkincisi bu muhasaradan Şeybanîler istediği neticeyi alamadığı gibi takviye Safevî kuvvetlerinin gelmesiyle birlikte Cam civarındaki 3 Haziran 1578 tarihli savaşta bozguna uğramasıdır.²⁴ Bunun dışında Şah Muhammed Hüdabende döneminde Safevîler ile Şeybanîler arasında herhangi bir münasebet görülmemektedir.

Şah Muhammed Hüdabende'nin ülkede otorite sağlayamaması üzerine 1587'de tahttan indirildi ve yerine oğlu Şah I. Abbas (1587-1629) tahta çıktı. Bu dönemde Safevîler ile

¹⁹ Nurettin Hatunoğlu, "Buhara Hanlığı", *Avrasya'nın Sekiz Asrı Çengizogulları*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2017, s. 489.

²⁰ Çınar, *a.g.t.*, s. 114,115.

²¹ Sebahattin Samur, "Osmanlı Devleti ile Türkistan Hanlıkları Arasındaki İlişkiler", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1993, s. 26-34.

²² Orhan Doğan - Aysel Erdoğan, *Batı Türkistan Hanlıkları (Kuruluştan Yıkılışa)*, Ankara, Berikan Yayınları, 2017, s. 44,45.

²³ Çınar, *a.g.t.*, s. 115-120; Türk, *a.g.t.*, s. 43-45

²⁴ Çınar, *a.g.t.*, s. 148-150; Türk, *a.g.t.*, s. 60,61.

Osmanlılar arasında savaş devam ettiğinden bundan istifadeyle II. Abdullah Han 1588’de Herat’ı kuşattı ve uzun süren kuşatmanın ardından şehir Şeybanîler’in eline geçti. Kuşatma sonrası II. Abdullah Han, Safevî askerlerini kılıçtan geçirirken kadın ve çocukları esir olarak Maverâünnehir’e gönderdi.²⁵ Burada durmaksızın II. Abdullah Han Meşhed’e doğru ilerledi. Bunu duyan Şah I. Abbas Horasan’a doğru hareket edince II. Abdullah Han geri çekildi. Bunun üzerine II. Abdullah Han, Babürlü padişahı Ekber Şah (1556-1605)’ın Maverâünnehir’e yöneldiğini duyunca kendi topraklarına geri döndü. Şah I. Abbas’ın tam Herat’ı kuşatma fırsatı doğmuşsa da Osmanlıların saldırıları, askerlerin dönmek istemesi ve Şeybanî kuvvetlerinin şehirdeki fazlalığından dolayı batı yönüne dönmeye karar verdi ve Osmanlılar ile barış antlaşması imzaladı.²⁶ Bu esnada Şeybanîler tekrar harekete geçerek önce Nişabur’u kuşattı. Ardından Meşhed şehri 30 Eylül 1589’da ele geçirildi.²⁷ Bu sırada Osmanlılar ile sorunlarını halleden Şah I. Abbas, 1592’de Şeybanîleri alt etmek için Hive Hanı Hacı Muhammed (Hacim) Han (1559-1602) ile ittifak kurdu. İttifak gereği Safevî - Hive Hanlığı müttefik güçleri Şeybanîlerin eline geçmiş olan Nişabur’u kuşattı. Bu sırada II. Abdullah Han’ın Harezm’e geldiği söylentisi orduda yayılınca Hive güçleri ülkelerine geri döndü ve savaş yapılmadan sona erdi. Buna karşın II. Abdullah Han’ın oğlu Abdülmümin Han, İsferayin ve Sebzvar civarını ele geçirdi.²⁸

Şah I. Abbas ise gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra aynı yıl Horasan seferine çıktı. Sebzvar ve Nişabur’u tekrar hâkimiyetine katmasına rağmen ülke içindeki sorunlar ve kışın yaklaşması üzerine geri döndü. Abdülmümin Han ise Şah I. Abbas’ın gitmesinin hemen ardından Haziran 1593’te Nişabur’u ele geçirdi. 1594’te Buhara Hanı II. Abdullah Han, Harezm’i ele geçirip Hive Hanlığı’nı ortadan kaldırınca Hive Hanı ve şehzadeleri Şah I. Abbas’ın yanına sığındı. Bu durum üzerine II. Abdullah Han’ın oğlu Abdülmümin Han, Şah I. Abbas’a sert bir dille mektup yazdı. Şah I. Abbas da aynı sertlikte yanıt verdi. Sonuç olarak bu karşılık meydan okumaların ardından taraflar 1595 yılı içerisinde tekrar Horasan’da karşı karşıya geldi. Fakat iki taraf da birbirine karşı net bir üstünlük kuramadı.²⁹ 1596’da ise Şeybanîlerin Herat valisi Mir Kulbaba Kükeltaş hac yolculuğu için Şah I. Abbas’tan izin istedi. Şah I. Abbas bu talebi kabul ederek bunu teyit eden ve barış maksatlı bir mektubu 1597’de II. Abdullah Han’a gönderdi. Bu barış talebinin reddedilmesi Şah I. Abbas’ı oldukça sinirlendirdi. Şeybanîler ise buna aldırış etmeden aynı yıl Horasan’a akında bulundular. Şah I. Abbas artık doğrudan Horasan’a gelecekken Kazak akınlarının da baş göstermesiyle II. Abdullah Han geri çekilip bu kez kendisi barış içeren bir mektubu 1598 yılı başında Şah I. Abbas’a gönderdi. Bu kez de olumsuz yanıt veren taraf Şah I. Abbas idi.³⁰

8 Şubat 1598’de öte taraftan Şeybanîlerde II. Abdullah Han öldü ve yerine oğlu I. Abdülmümin Han (1598-1599) tahta çıktı. Bunun ardından Şeybanîlerde bir taht kavgası baş gösterdi.³¹ Onun da kısa süre sonra ölmesiyle birlikte Buhara Hanlığı’nda Şeybanî Hanedanı

²⁵ Muhammed bin Hidayetullah Afuşte-i Natanzî, *Nekâvetu’l Âsâr fî Zikri’l Ahyâr*, (ed. İhsan İşrakî), Tehran, İntişârât-i İlmî ve Ferhengî, 1373 hş., s. 301; Conabedî, *a.g.e.*, s. 683.

²⁶ Türk, *a.g.t.*, s. 66-67.

²⁷ Natanzî, *a.g.e.*, s. 369.

²⁸ Çınar, *a.g.t.*, s. 209-210.

²⁹ Türk, *a.g.t.*, s. 74- 77.

³⁰ Cihat Aydoğmuşoğlu, “Şah Abbas ve Zamanı”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi*, 2011, s. 185-187.

³¹ Alpargu, *a.g.m.*, s. 564.

ortadan kaldırıldı. Bu hanedanın yerine Astrahanî (Canoğulları) Hanedanı Buhara Hanlığı'nın başına geçti.

III. Astrahanîler (Canoğulları) Hanedanı Devrinde Safevî - Buhara Hanlığı İlişkileri (1599-1736)

Şah I. Abbas bu karmaşık durumu fırsat bilerek Horasan'a doğru yola koyuldu. 10 Ağustos 1598'de Herat'ta yapılan Salar Köprüsü Savaşı'nı kazanan taraf Safevîler oldu. Herat hâkimi ve aynı zamanda Astrahanî Hanedanı'nın ilk hükümdarı olan Din Muhammed Han bu savaş sonunda öldürüldü ve Safevîler Herat'ı yeniden ele geçirdi.³² Diğer taraftan Din Muhammed Han'ın ölümü üzerine Astrahanîlerin lideri Baki Muhammed Han (1599-1605) tahta geçti. 1600 yılında Buhara Hanlığı'nda devam eden bu iktidar mücadeleleri gereği Belh valisi hakkında gelen şikâyetler üzerine Şah I. Abbas, Şeybanî soylu Muhammed İbrahim'i Belh valisi yaparak kendisine bir avantaj sağlamak istedi. Fakat Muhammed İbrahim kısa süre sonra ölünce şehir Baki Muhammed Han'ın kardeşi olan Veli Muhammed Han'ın eline geçti. Bunun üzerine Belh'teki Şeybanî soylu şehzadeler 1601 yılı Mart ayında Safevîlere sığındı.³³ Ardından Baki Muhammed Han, Safevîlerin himayesindeki Kunduz'u ele geçirdi ve buradaki ahaliyi katletti.³⁴ 1602'de Baki Muhammed Han, Şah I. Abbas ile mektuplaşarak barış sağlamak istedi. Fakat bu mektuplaşma taraflar arasındaki sorunu çözmedi ve Safevîler Belh seferine çıktı. Safevî ordusu yol üzerindeki Andhud'u ele geçirdi. 1602 yazında başlayan Herat kuşatmasında ordudaki açlık ve hastalık yüzünden istediği neticeyi alamayan Safevî ordusu başarısız bir şekilde geri dönmek zorunda kaldı.³⁵

Baki Muhammed Han ise bu kuşatmanın ardından askerlerine Safevîlerle iyi ilişkiler içinde olmalarını ve Horasan'a saldırmamalarını emretti.³⁶ Bu sırada Osmanlı ile uzun süren bir savaşa (1603-1618) başlayan Şah I. Abbas, Astrahanîler ile yakın temasta bulunamadı. Lakin Baki Muhammed Han'ın 1605'te ölmesiyle birlikte Safevîlere sığınmış olan Şeybanî kökenli şehzadeler Belh çevresini ele geçirmek için Şah I. Abbas'tan yardım istedi. Bunu Osmanlılar ile savaştığından geç de olsa kabul eden Şah I. Abbas emriyle Safevîler bu şehzadelere takviye kuvvetler verdiler. 1607'deki Belh kuşatmasında Şeybanî neslinden şehzadelere mağlup oldu ve Astrahanî hanları şehirde hâkimiyetini sürdürdü. Baki Muhammed Han'dan sonra kardeşi yerine Astrahanî tahtına geçen Veli Muhammed Han (1605-1611) Şah I. Abbas'ın bu hareketine karşılık 1607 sonbaharında Horasan'a sefer düzenlemek istedi ve ordusunu iki kısma ayırdı. Birinci kısmı Merv'e ikinci kısmı Badgis'e yolladı. Badgis'te hava şartlarından, Merv'de ise şehrin iyi savunulmasından dolayı Astrahanî kuvvetleri istediği neticeyi elde edemedi ve geri döndüler. Daha sonra Astrahanîler içinde başlayan taht mücadelesi sebebiyle Veli Muhammed Han 1610'da Şah I. Abbas ile barış yapıp potansiyel bir müttefik kazanmak istedi ve iki devlet arasında barış görüşmesi için elçiler gidip geldi.³⁷ Bunun ardından halkın ve devlet ricalinin de muhalefeti artınca Veli Muhammed Han tahtını kaybetti ve 1611'de Şah I. Abbas'a sığındı ve ondan askerî kuvvet alarak geri döndü. Nihayetinde Safevî - Veli Muhammed Han'ın müttefik

³² Aydoğmuşoğlu, **a.g.t.**, s. 195-196.

³³ Türk, **a.g.t.**, s. 83-89.

³⁴ Mehini Fehimi, "Safevi Şahları ile Astrahani Hanedanı Arasındaki Siyasi İlişkiler", (Çev. Muhammed Bilal Çelik), **History Studies**, C. 2, S. 2, 2010, s. 512.

³⁵ Türk, **a.g.t.**, s. 95-96.

³⁶ Fehimi, **a.g.m.**, s. 513.

³⁷ Çınar, **a.g.t.**, s. 264-266; Türk, **a.g.t.**, s. 98-101.

kuvvetleri rakip İmam Kulu Han'a yenildi ve resmen İmam Kulu Han (1611-1642) Astrahanîlerin hanı oldu.³⁸ Veli Muhammed Han'ın oğlu Rüstem Muhammed Han ise babası gibi Safevîlere sığınıp kendisi ve destekçileri 1612-1614 arasında Astrahâni hâkimiyetindeki Belh ve Çiçektav'a saldırdı. Aynı yılın sonlarında İmam Kulu Han'ın kuvvetleri Horasan'a saldırıyorken Mart 1615'te Şah I. Abbas'ın Gürcistan seferinden geri dönmesiyle bu sefer iptal edildi. Taraflar arasındaki sonuçsuz çatışmalar 1617'de de devam etti. Artık Özbeklerin Horasan saldırılarından bıkan Şah I. Abbas 1619'da barış için elçi gönderdi ve İmam Kulu Han bu talebi kabul etti. Bu barıştan üç yıl sonra Rüstem Muhammed Han'ın Horasan'a sığınması tekrar Safevîler ile Astrahanîlerin temas kurmasını sağladı. Astrahanîlerden Nazir Muhammed Han, Rüstem Muhammed Han'ın Horasan'dan çıkarılmasını ve barış yapılmasını talep etti. İmam Kulu Han ve devlet ricali cevabı beklerken Şah I. Abbas'ın Horasan'a sefer düzenlemesi ihtimali yüzünden tedirginliğe kapılarak Badgis ve Murgab civarına akınlar düzenlediler. Buna karşın Şah I. Abbas karşı bir harekette bulunmadı ve 1623 yılı içerisinde karşılıklı elçiler gidip gelerek taraflar arasında Şah I. Abbas'ın öldüğü 1629 yılına kadar barış sağlandı.³⁹

Şah I. Abbas'ın vefatından sonra yerine oğlu Şah Safî (1629-1642) tahta çıktı. Bu değişiklik üzerine Buhara Hanlığı tarafından Horasan'a başarısız bir saldırı ve akabinde taraflar arasındaki barış Şah Safî devrinde iki devletin ilk temasıdır. Bunun ardından kesin sonuç almaksızın Astrahanîlerin 1631 ile 1638 arasında yine Safevîler üzerine seferleri gerçekleşti. Bu seferler sırasında bazen Astrahanîler, Babürlüler ile de Safevîlere karşı ittifak girişiminde bulunmuştur. 1642'de İmam Kulu Han hastalığı sebebiyle tahtı kardeşi Nazir Muhammed Han (1642-1645) lehine terk edince Mekke'ye gitmeye karar verdi. Bu vesileyle Nazir Muhammed Han, Şah Safî'yi bilgilendirerek kardeşinin iyi ağırlandığını istedi ve Şah da bunu kabul etti.⁴⁰ Aynı yıl Şah Safî ölünce yerine oğlu Şah II. Abbas (1642-1666) Safevî tahtına çıktı. Onun döneminde de İmam Kulu Han'a karşı iyimser politika devam etti. Bununla birlikte Rüstem Muhammed Han'a karşı da iyimser politika devam ediyordu. Nazir Muhammed Han öte taraftan 1645'te hanlığı oğlu II. Abdülaziz Han'a (1645-1681) bırakmak zorunda kaldı.⁴¹ Bunun üzerine Babürlü hükümdarı Şah Cihan (1628-1658) ile yaşadığı Belh meselesi yüzünden 1645-1646 civarı Nazir Muhammed Han, Şah II. Abbas'ın yanına sığındı ve ondan askeri birlik istedi. İsteği kabul edilen Nazir Muhammed Han geri döndü ve Şah Cihan geri çekilince Buhara'ya hareket etti.⁴²

1648'de ise II. Abdülaziz Han'ın Babürlülerin hanlık topraklarına saldırmasından dolayı Şah II. Abbas'la ittifak kurup onun hemen Kandahar'ı kuşatmasını istedi. 1656'da Şah II. Abbas, II. Abdülaziz Han'ın kardeşi Subhan Kulu Han'ın topraklarına saldırması dolayısıyla ona elçi yolladı. Buna karşı II. Abdülaziz Han da topraklarına saldıran Hive Hanı Ebu'l Gazi Bahadır Han'a (1643-1663) karşı bir müttefiklik talep etti ama Şah II. Abbas bunu kabul etmedi. 1657, 1658 ve 1664'te Astrahanî hanları Safevîlere tekrar elçi yolladılar. 1665'te II. Abdülaziz Han bu kez Şah II. Abbas'tan beklediği yardımı göremediğinden Hive Hanı Anuşa Han (1663-1687) ile ona karşı birleşmişti. Bunun üzerine savaş hazırlıkları yapan Safevî ordusu Horasan'a gitmeye hazırlanırken Şah II. Abbas 25 Eylül 1666'da vefat etti ve sefer iptal edildi.⁴³

³⁸ Hatunoğlu, **a.g.m.**, s. 493.

³⁹ Türk, **a.g.t.**, s. 105-114.

⁴⁰ **a.g.t.**, s. 138-145.

⁴¹ Hatunoğlu, **a.g.m.**, s. 494.

⁴² Fehimi, **a.g.m.**, s. 514.

⁴³ Türk, **a.g.t.**, s. 154-158.

Şah II. Abbas'ın vefatı üzerine yerine oğlu Sam Mirza, Şah Süleyman (1666- 1694) adıyla Safevî tahtına geçti. Bu dönemde II. Abdülaziz Han'ın 1668'deki Horasan saldırının ardından Astrahanîler 1670, 1674, 1675 ve 1678'de Safevîlere elçi yollayarak ilişkileri geliştirmeyi amaçladı.⁴⁴ 1680'de II. Abdülaziz Han tahtı kardeşi Sübhan Kulu Han'a (1681-1702) bırakarak hacca gitmek istedi ve Şah Süleyman tarafından iyi bir şekilde ağırlandı.⁴⁵ Sübhan Kulu Han 1682 ve 1684'te Belh idaresi hakkında bilgi vermek adına Şah Süleyman'a elçi yolladı. 1688'de ise Sübhan Kulu Han, Babürlü padişahı Evrengzib (1658-1707) ile ittifak kurarak Horasan'a saldırdı ve çok miktarda ganimetle geri döndüler. Muhtemelen devletin bu dönemde kötü bir vaziyette olmasından dolayı Şah Süleyman bu saldırılara yanıt veremedi ve onun devrinde son olarak 1690'da Astrahanîler hac yolunun kapatılması sebebiyle Merv civarını yağmaladı.⁴⁶ Bunun ardından iki devlet arasında bu dönemde başka bir ilişki görülmemektedir.

Şah Süleyman'ın 1694'te ölümüyle birlikte Safevî tahtına oğlu Şah Hüseyin çıktı. Bu dönemde de devletin kötü durumu düzelmediği gibi çöküş gittikçe hızlandı. Astrahanîler 1694'te Şah Hüseyin'e tahta çıkışının ardından elçi yolladı.⁴⁷ Öte taraftan Astrahanîler de aynı dönemde kendi içinde kriz yaşamaktaydı. Bunu fırsat gören Şah Hüseyin, Sübhan Kulu Han'ın son dönemlerinde hanlıktaki Ming kabilesinin yardım isteği üzerine onların şehri olan Şaburgan'ı ele geçirdi.⁴⁸ Bu olayın ardından Sübhan Kulu Han 1702'de öldü ve Astrahanîler içinde kaos yine devam etti. Yine de aralıklarla Buhara Hanlığı, Horasan'a akınlar düzenledi. Aynı şekilde Safevîler'in de dağılışı durumu son bulmadı. 1722'de Gılzay isyanı bastırılmayınca başkent İsfahan'da yönetim Gılzaylara bırakıldı ve Safevî şahları bundan sonra 1736'ya kadar tahta çıkmaya devam etse de devletin merkezî otoritesi ortadan kalktı. Böylece Şaburgan'ın Safevîlerin eline geçmesinin ardından taraflar arasında ciddi bir münasebet kurulmadan Şah Hüseyin devri ve merkezî Safevî Devleti sona ermiş oldu. Bu şekilde taraflar arasındaki münasebetler de son buldu.

Sonuç

Safevîler ile Buhara Hanlığı arasındaki münasebetler büyük oranda Horasan meselesi yüzünden gerçekleşmiştir. Her iki taraf için öncelikle ata toprağı olarak görülen bölge zamanla Osmanlı Devleti'nin de müdahaleleriyle mezhepsel bir çatışma alanına dönmüştür. Bu müdahale ile birlikte Safevîlere karşı Sünnî Osmanlı - Buhara Hanlığı ittifakı oluşturulmaya çalışılmıştır. Buna karşın Osmanlı Devleti ve Buhara Hanlığı arasında İran'ın coğrafi açıdan bir engel olması, taraflar arasındaki mesafenin uzunluğu ve Osmanlı Devleti'nin Batı'da da savaşmak zorunda kalması gibi sebeplerden dolayı ittifak düşüncesi gerçeğe yansımamıştır. Ek olarak bu Sünnî ittifaka zaman zaman Babürlüler de çekilmeye çalışılmıştır.

Babürlüler ise ataları Babür'ün döneminden beri Buhara Hanlığı'nın hâkimiyetindeki Semerkand'ı ele geçirme isteğine sahip olduğundan bu ittifaka katılım konusunda istinai durumlar hariç istekli olmamıştır. Bundan dolayı Safevîler ile Buhara Hanlığı, Horasan hâkimiyeti için uzun süre ittifaksız bir şekilde mücadele ettiler. Genellikle Buhara hanları bu mücadeleler sonucunda yağma yapıp ganimet topladı ve bölgedeki şehirler aralıklarla el değiştirdi. Sonuç olarak iki taraf da bu mücadeleler esnasında birbirine karşı net bir üstünlük kuramadı.

⁴⁴ Türk, **a.g.t.**, s. 175-176.

⁴⁵ Fehimi, **a.g.m.**, s. 515.

⁴⁶ Türk, **a.g.t.**, s. 177-179.

⁴⁷ Türk, **a.g.t.**, s. 181.

⁴⁸ Alpargu, **a.g.m.**, s. 566.

KAYNAKÇA

I. Ana Kaynaklar

HASAN BEG RUMLU, **Ahsenu't Tevârih**, (Ed. Abdülhuseyn Nevaî), Tehran, İntişârât-i Babek, 1357 hş.

HÛRŞAD BİN KUBAD EL-HUSEYNÎ, **Târih-i Elçi-yi Nizâm Şah**, (Ed. Muhammed Reza Nâsirî - Koichi Haneda), Tehran, İntişârât-i Encümen-i Âsâr ve Mefahir-i Ferhengî, 1379 hş.

KADI AHMED TETEVÎ - ÂSAF HAN KAZVINÎ, **Târih-i Elfî (Târih-i Hezar Sale-i İslam)**, C. 8, (Ed. Gulam Reza Tabatabaî Mecd), Tehran, İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, 1381 hş.

MİRZA BEY CONABEDÎ, **Ravzatu's Safeviyye**, (Ed. Gulam Reza Tabetabayî Mecd), Tehran, İntişârât-i Movkufat, 1378 hş.

MİRZA HAYDAR DUĞLAT, **Tarih-i Residî**, (Çev. Osman Karatay), İstanbul, Selenge Yayınları, 2006.

MUHAMMED BİN HİDAYETULLAH AFUŞTE-İ NATANZÎ, **Nekâvetu'l Âsâr fi Zikri'l Ahyâr**, (ed. İhsan İşrakî), Tehran, İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, 1373 hş.

MUHAMMED YUSUF VÂLE-İ İSFAHANÎ, **Holdeberrîn (İran Der Rûzgar-i Safevîyan)**, (Ed. Mir Haşim Muhaddis), Tehran, İntişârât-i Movkufat, 1372 hş.

II. Diğer Kaynaklar

ALPARGU, Mehmet, “Türkistan Hanlıkları”, **Türkler**, C. 8, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 557-605.

DOĞAN, Orhan - Erdoğan, Aysel, **Batı Türkistan Hanlıkları (Kuruluştan Yıkılışa)**, Ankara, Berikan Yayınları, 2017.

FEHİMÎ, Mehin, “Safevi Şahları ile Astrahani Hanedanı Arasındaki Siyasi İlişkiler”, (Çev. Muhammed Bilal Çelik), **History Studies**, C. 2, S. 2, 2010, s. 511-516.

GÜNDOĞDU, Abdullah, “Şiban Han Sülalesi ve Özbek Ulusunun Teşekkülü”, **Türkler**, C. 8, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 606-616.

GÜNDÜZ, Tufan, **Son Kızılbaş Şah İsmail**, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2013.

HÂCİYANPÛR, Hamid, “Revâbit-i İranîyan u Uzbekan Der Devre-i Şah Tahmasb-i Safevî”, **Mecelle-i İlmî - Pejuheşî-yi Daneşkede-i Edebiyat u Ulûm-i İnsanî**, Sayı 18-19, 1378 hş., s. 35-60.

HATUNOĞLU, Nurettin, “Buhara Hanlığı”, **Avrasya'nın Sekiz Asrı Çengizoğulları**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2017, s. 482-526.

HAYÎT, Baymirza, **Türkistan Devletlerinin Milli Mücadeleleri Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.

İSLAM, Riyazul, **Târih-i Revâbit-i İran u Hind (Der Dovre-yi Safevîyye ve Afşarîyye) h. k. 916-1158 / m. 1510-1745**, (Ed. Muhammed Bakir Aram - Abbaskuli Gaffarî Ferd), Tehran, İntişârât-i Emir-i Kebir, 1391 hş.

SÜMER, Faruk, **Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü**, Ankara, Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Yayınları, 1976.

TOGAN, Zeki Velidi, **Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihi**, C. 2, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1981.

TÜRKOĞLU, İsmail, “Şeybânîler”, **DİA**, C. 39, İstanbul, 2010, s. 45-47.

III. Tezler

AYDOĞMUŞOĞLU, Cihat, “Şah Abbas ve Zamanı”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, 2011.

ÇINAR, Gülay Karadağ, “Safevî-Özbek Siyasî İlişkileri ve Osmanlı’nın Tesiri (1524-1630)”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, 2011.

KEMAÇ, Güzel, “Özbeklere Karşı Babür ve Safevi İşbirliği”, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.

MACİT, Abdülkadir, “Şeybani Hanlığı (1500-1599)”, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, 2015.

SAMUR, Sebahattin, “Osmanlı Devleti ile Türkistan Hanlıkları Arasındaki İlişkiler”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1993.

TÜRK, Ümit Ulvi, “Safevi Devleti’nin Özbek Hanlıkları ve Babür Devleti ile Siyasi İlişkileri (1526 - 1722)”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017.